

hosszú fejlődésnek eredménye, hanem néhány évtized alatt, hirtelen, kivédhetetlen betörésszerűen jött létre. Mikor tehát mi a modern Magyarország kulturális haladását dicsőítettük, ez alapján véve nem volt egyéb, mint az értelmiségi pályáknak a zsidósággal való átítatása. Az ügyvédi kar száma például 1890 és 1900 közt 7,2%-kal, de a zsidó ügyvédek száma ugyanekkor 68,6%-kal szaporodott. Tehát a magyar kulturális pályákon működő egyének számának gyarapodása összeesik azzal, hogy a magyar elem a zsidó előtt háttérbe szorul. Mikor azután ezen jobb kerestet nyújtó pályák annyira megteltek a zsidó tömegekkel, hogy meg-élhetési esélyeik a túltömöttség és konkurencia folytán leszállottak, csak ekkor térj észte ki figyelmét a zsidóság a rosszabbul fizetett tanári, bírói és egyéb pályákra.

BERZEVICZY ALBERT

A dzsentriről

In: Berzeviczy Albert: Beszédek és tanulmányok. II. köt.
Budapest, 1905, Singer és Wolfner. 233–253.

Berzeviczy Albert (1853–1936) liberális politikus, a Szabadelvű Párt, később a Nemzeti Munkapárt tagja. Történetíró, több mint 50 kiadvány szerzője. 1905 és 1936 között a Magyar Tudományos Akadémia, 1923 és 1936 között a Kisfaludy Társaság elnöke volt. 1903–1905 között vallás- és közoktatásügyi miniszter. Berzeviczy a kormányzati liberalizmus képviselőjeként a szociális feszültségek feloldását nem az államtól, hanem a társadalmi öntevékenységtől várta, visszautasítva a lesüllyedő osztályok érdekében történő állami beavatkozás lehetőségét. A reformkori liberális középnevelés tönkremenetelének legfőbb okát, a dzsentri liberalizmustól való eltávolodását, és az antiszemitizmus felé fordulását a társadalmi osztály hibás mentalitásában, a válalkozó szellem hiányában és a bünbakkeresésben jelölte meg. A dzsentri érdekében egyre többek által követelt állami birtokpolitika helyett arra biztatta az érintetteket, hogy vegyenek példát a kapitalizmus és a polgári szabadság lehetőségeit sikeresen kihasználó zsidóságról, szálljanak ringbe a társadalmi csoportok szabad versenyében, vegyék kezükbe saját sorsuk irányítását.

A válság természete fölött sokkal többet beszéltek és írtak már s arra nézve a nézetek általában sokkal megegyezőbbek, semhogy megállapításainál soká kellene időznünk. Hármasszerű természete megfelel a gazdasági, társadalmi és politikai átalakulásnak, melyen nemzetünk az utóbbi évek alatt átment, s melyek mindegyike megváltoztatta a dzsentri helyzetét is és olyasmit vont el tőle, amelyek hiányát még eddig, az új viszonyok között kipótolni nem tudta. A gazdasági átalakulás – melynek következményeit legsűrűbben méltatták, s melyekkel ezért e sorokban legkevésbé fogunk foglalkozni – megszüntette

reá nézve a gazdálkodás azelőtti könnyű módját és oka lett, hogy mint osztály, gazdasági súlyából veszített; a politikai reformok eltörölték kiváltságos állását az alsóbb osztályokkal szemben mindkét vesztesége természetesen alászállította társadalmi befolyását és tekintélyét.

Ily helyzetben a magyar dzsentri nagy része – mint elégtelen embereknél történni szokott – szívesen fogadta be azokat a tanokat, melyek azt hirdették, hogy bajainak oka nem ő lévén, azoknak orvoslása sem indulhat tőle, hanem vagy vissza kell vinni mindent oda, ahol azelőtt volt, vagy az egyenlő jogokat és szabad versenyt – melyek pedig a dzsentrinek éppúgy szolgálnak, mint a többi osztályoknak – az ő érdekében, az ő előnyére, tehát mások hátrányára, különféle korlátok közé kell szorítani; mely doktrínák indoklásaképpen természetesen sok szép dicséretet hallottunk a dzsentri múltjáról és nemzetfenntartó erejéről, melyeket teljes joggal hangoztathatunk mi is, akik a dzsentri életrealitásában hiszünk és őt a bajok leküzdésére buzdítjuk, de amelyek furcsán hangzanak azok ajkáról, akik eget-földet tele jajveszékelnék a dzsentri nyomorúságos állapota felől panaszokkal, s elérkezettnek látják az időt, melyben nemzetünk nevezetes osztálya hagyományos önállóságával és büszkeségével szakítva mankóért, kegyelemkenyérért folyamodik az államhoz.

Az ellenzék bizonyos elemeinek – melyek a politikai siker hosszú nélkülözése folytán erkölcsileg teljesen kiéheztek – éppen kapóra jött így a dzsentri helyzete és annak megjavítását célzó kecsegtető tanok iránti fogékonysága. A maguk ügyévé tették a megindult agitációt, annak visszautasításából nem késtek vádat formálni a kormány „tehetetlen, terv és eszme nélküli” politikája ellen, sőt még olyan gyanúsítgatásokkal is tetézték ezt, mintha a kormány csak azért vonakodnék az exkluzív dzsentripolitikusok kiforratlan, sőt gyakran érthetetlen reformterveit azonnal megvalósítani, mert szerintük a szabadságunkból egyedül hasznot húzó más osztályok érdekeit akarja legyezni, mert azok zsoldjában áll. [...]

A mi dzsentrink fölfogta hivatását, amikor a forradalom árját megelőzve, kiváltságos helyzetét önként feladta ezáltal biztosítván magának ama nagy előnyt, hogy míg másutt a polcáról egy forradalom vihara által lesöpört nemesség, mint legyőzött lépett át az új érába, nálunk a dzsentri egy nagylelkű győztes nimbuszával, erkölcs, s anyagi erejével foglalta el helyét az újon szervezett társadalomban. Helyét azóta nem vesztette el, s csak tőle függ, hogy megtartsa, ha nem a múltba, hanem a jövőbe néz, nem mástól, de önmagától vár segílyt. [...]

Ezért nem átalldjuk bevallani, hogy a bajok legnagyobb része megelőzhető lett volna, s most a dzsentri barátainak nem volna okuk oly sok kipusztult, vagy idegen kézbe került úrilak fölött szomorkodni, ha dzsentrink összes tagjai – úgy, mint sokan közülük – idejekorán beletalálták volna magukat az új gazdasági helyzetbe, s aszerint rendezkedtek volna be és járnak vala el. Hanem hát sok igaz van abban, amit egy kitűnő hazai publicistánk mond, hogy mi „egyszerre lettünk modernnek igényeinkben, de avitikusak maradtunk keresetünkben”. Elmondták már ezt a dzsentrinek sokszor és sokan, de hiába, mikor ezzel szemben midig megcsendülnek a szirénhangok, amelyek azt zengik, hogy úgy volt jól minden, ahogy volt, s hogy ezen túl sem kell másként tenni, csak az állam politikájának kell jobbá változnia, akkor majd új aritmetikát is fogunk kapni.

Nem akarunk e fájdalmas tárgynál időzni, csak kiemeljük, hogy a gazdálkodási slendriánság, az idegenkedés a legtöbb produktív pályáról, melyet gentlemanlike-nak¹¹ el nem ismer az elfogultság, a takarékoság hiánya és az álszemérem, meg gyakran az a túlságos tartózkodás a kockázattól, mely voltaképpen semmi egyéb, mint indolencia, s amely jobban szereti a csekély, de biztos jövedelmet nyújtó hivatalocskát, az egyéni munka erélyétől és jelességétől függő keresetmódoknál. Ezek okozói legtöbbször azoknak az elzüllött egzisztenciáknak a dzsentri körében, amelyek fölött annál kevésbé szeretünk könnyedén vagy éppen gúnyosan napirendre térni, minél inkább méltányoljuk a dzsentri tulajdonait és hivatását. Ami áll a dzsentri bajának fő okára nézve a gazdasági téren, hogy tudniillik az új helyzetet idejekorán föl nem ismerte s annak eringenciáival nem számolt kellőleg, az áll a politikai és társadalmi elmérgesedéséről is. Bármily hévvel hirdessék is az ellenkezőt, nekünk erős meggyőződésünk, hogy itt a hiba épp abban rejlik, hogy a dzsentri az önmaga által inaugurált¹² korszak demokratizmusa iránt kezd elhidegülni. [...]

A haladási eszmék szolidaritása hozza magával, hogy az egyikkel nem lehet szakítani anélkül, hogy valamennyivel összeütközésbe ne jönnénk. Ezért amily mértékben szorult ki a dzsentri egy részéből a demokratikus szellem, melynek intézményeink fejlődésében oly nagy feladat jutott, oly mértékben kaptak benne lábra a legkülönbözőbb antidemokratikus irányzatok, úgyhogy a mai nap már – sajnálattal bár – be kell vallani, hogy a magyar liberalizmus nem bírja úgy, mint hajdan a dzsentriben legerősebb támaszát. [...]

Legjellemzőbb ebben az agitációban mindenestre az, hogy majdnem teljesen nélkülözi a konkrét terveket és javaslatokat s rendesen csak bizonyos érzékeny húrok pengetésére, hangulatcsinálásra, s meddő kesergésre szorítkozik. [...] Ez a divatos politikai romanticizmus pedig tényleg a főszerepet játssza az egész dzsentriagitációban, ami azon túlmegegy alig több mint embriója egy-egy közgazdasági, vagy szociálpolitikai reformeszmének, természetesen az újság, vagy eredetiség minden igénye nélkül; modernizált régiségek vagy importált külföldi csecsebecsék. Majorátusokkal akarják megerősíteni és vezérszerepében biztosítani a dzsentrit? Mintha a majorátusok nem szaporítanák az elzüllött egyének számát s mintha azok egy oly osztályban, amelynek befolyása sohasem alapult annyira vagyoni erején, mint inkább erkölcsi tulajdonain és politikai lehetőségein, képesek volnának társadalmi és politikai irányban konzerválni a dzsentri állását. Egyoldalú biztos hatásuk ez volna, hogy merevségükben hozzá még privilégiumként alkalmazva élesebbé vonnák a határt a dzsentri és a többi mellette és alatta lévő társadalmi osztályok között, tehát elmérgesítenék a bajt, amelyet mi mindekelőtt tartunk megszüntetendőnek. [...]

Mert az állami szocializmusnak¹³ kétségbevonhatatlan jogosultsága van addig a határig, amíg a társadalmi verseny előfeltételeinek hiányában lévő osztályokat, tehát az ügyefogyottakat, műveletleneket, munkaképteleneket igyekszik ama feltételek birtokába juttatni: de nem volna értelme akkor, ha gyámolító működését egy oly osztályra

11 úri emberhez méltó

12 beiktatott

13 az állam szociális intézkedéseinek

irányozná, amely társadalmi és politikai vezérszerep jogos pretenzióival¹⁴ lép föl, s annak majdnem minden előfeltételeit is bírja. [...]

Ezzel az agitációval szemben mi nem fogunk megszűnni – bármily népszerűtlennül is hangzik is az most – a dzsentrit arra figyelmeztetni, arra kérni, hogy elutasítva magától minden politikai fölhasználásra irányzott sarlatán kísérletet, simuljon egész lélekkel a középosztály többi eleméhez, olvadjon össze, egyenlősitse magát velük, vegye föl a versenyt bátran, a gazdasági kereset és társadalmi működés minden becsületes terén, s mindezek mellett ragaszkodjék szilárdan azokhoz a liberális elvekhez, amelyekhez hagyományai kötik, bízva önjerejében, s el nem fogadva semmi kiváltságot. [...] Kimutatni törekedtünk, hogy egy konzervatív, vagy éppen reakcionárius éra a dzsentrit mai politikai pozíciójáról okvetlenül leszorítaná; a magyar dzsentrinek e politikai pozíciója hozzá van kötve a magyar liberalizmus ügyéhez: vele győz, vele bukik. Az lehetséges, hogy a liberalizmus magát az őt fenyegető támadások ellen higadt és egyúttal erélyes politika által győzelmesen meg fogja védeni, még ha dzsentri hátat is fordít neki; de az bizonyos, hogy amely napon ez megtörténnék, azon a napon a magyar dzsentri kiváló politikai szerepe mindenkorra be volna fejezve.

PETRÁSSEVICH GÉZA

Magyarország és a zsidóság

Budapest, 1899, Szent Gellért Ny. 89–108.

Petrássevich Géza (1871–1908) jogi végzettségű újságíró, a századforduló nagy hatású antiszemita pamfletjeinek szerzője, kora ifjúságának egyik vezéralakja. Írásai kezdetben a politikai katolicizmus lapjaiban, a Magyar Államban és az Alkotmányban jelentek meg. 1904 elejétől az „Új Lap” felelős szerkesztője. „Magyarország és a zsidóság” című politikai pamfletje a jobboldali radikalizmus társadalomképeinek és társadalompolitikai programjának koherens tablója. E világnézet alapvetését az antiszemitizmus adta. A radikálisok úgy látták, hogy a szabaddá vált érvényesülés keretei között a zsidóság minden eszközt a saját javára fordított, a liberális korszak az ő javukat szolgálta. Társadalomstatisztikai kimutatásokkal bizonyították a gazdasági és kulturális életben való – ahogy ők nevezték – „zsidó térfoglalást”, s ezzel párhuzamosan a magyarság pusztulását. Össztársadalmi önvédelmi harcot és állami beavatkozást egyaránt követeltek a folyamat visszafordítására.

Szomorú kötelességet teljesít az ember akkor, a mikor Magyarország közgazdasági állapotáról akar írni. Pedig fejlődésének, illetve haladásának rossz iránya még csak ötven, illetve harminc esztendő. 1848-ig az igaz, hogy szorosan vett kultur gazdasági

14 igényeivel, követelményeivel